Nevyslovená řeč na veřejném zasedání

a další texty
k současné společnosti

host

Alice Koubová

Nevyslovená řeč na veřejném zasedání

Brno 2026

Alice Koubová

Nevyslovená řeč na veřejném zasedání

a další texty
k současné společnosti

Editor and foreword © Jan M. Heller, 2026
© Alice Koubová, 2026

Text „Epilog ke knize Lindy Bartošové
***Jako by mě opustila všechna síla*“**
byl převzat se svolením
nakladatelství CPress, 2025

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2026
(elektronické vydání)
ISBN 978-80-275-3375-6 (PDF)
ISBN 978-80-275-3376-3 (ePUB)
ISBN 978-80-275-3377-0 (MobiPocket)

Mé kamarádce a úžasné ženě
Anně Beatě Háblové

Obsah

Předmluva: Pátým pádem. Jan M. Heller 11

I. 19

Negativita pokračování a pozitivita popření 20
Kterou hranici překročit? 23
Volby bez emocí 26
Sono-fenomenologie jako hermeneutika důvěry 29
Myšlení obrazem: Vizuální události Miroslava Petříčka 32
David Böhm a Jiří Franta: Orbis Pictus 42
Eleusis 47

II. 57

Tři paradoxní síly demokracie 58
Bezpečný prostor radikální nedůvěry.
Polemika s Václavem Bělohradským 61
Hrozí nám i antisystém jednoho vzteku 69
Nevzdávejme demokracii preventivně.
Kultura strachu končí válkou 73
Trestající kultura 79
Různé podoby odvahy 81
Vánoční příběh o nevyhnutelném zlu 84
Nekorektnost (anketní odpověď) 87
Ptáme-li se na mladou generaci, musí nás zajímat,
jak se chová ta stará 92

III. 99

Hledáme třetí cestu, nebo obrat uprostřed? 100
Co považujete za zásadní problém dneška? —
Náš strach ze všeho i ze sebe samých 104
Památník Ticha 112
Mladí a krásní, nebo uštvaní a zneužití? 116
Smysluplná povolání za trest 125

IV. 129

Nevyslovená řeč na veřejném zasedání 130
Odmítám pokračovat a tímto způsobem pokračuji 133
Podoby subverze 136
Zkouška umění 138
Zopakujeme si minulost? 144
I naše štěstí je politické 147
Proč lidi píšou 150
Není-li kam utéct, je potřeba umět zůstat 153
Infoobezita a netečnost 156
Je to všechno stejný šukání 159
Já, byt a ty — báj 162

V. 167

Trpíme terorem empatie? 168
Dělat všechno pro to, aby to dokázali 171
Debaty o utrpení 174
Ani chápat, ani nechápat 177
Dva světy Volodymyra Jermolenka 180
Výzkum bez morálních očekávání 184

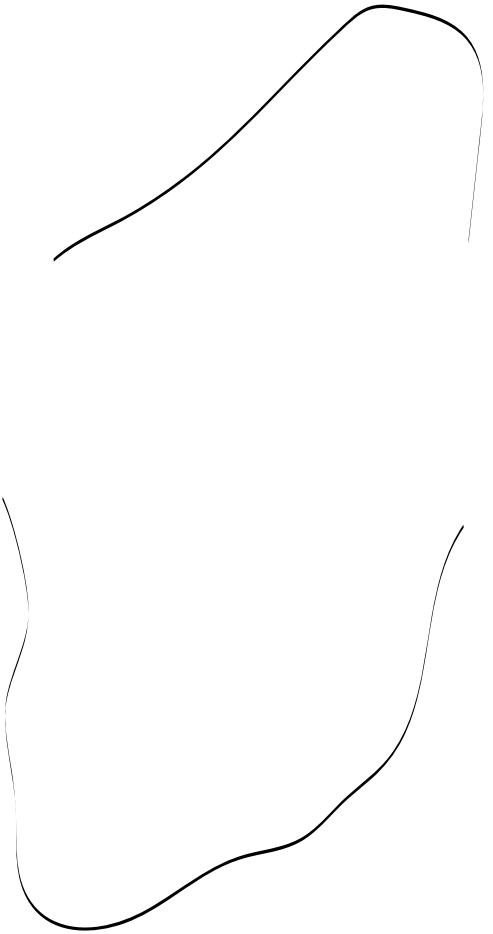
VI. 187

Ještě jednou o tom, jak umírají demokracie 188
Naděje není naivní optimismus ani víra
v nadpřirozenou záchranu 192
O zlu, které není komplementární k dobru 200
Epilog ke knize Lindy Bartošové
Jako by mě opustila všechna síla 204
Rozhovor s Petrem Fischerem pro Dok.Revue ke knize
Odolná společnost: mezi bezmocí a tyranií 210

VII. 223

Rumunskem bez zadání 224

Poděkování 230
Ediční poznámka 232
Bibliografie 234
Seznam literatury 237

Předmluva
Pátým pádem
Jan M. Heller

První setkání adepta zasvěcení do filosofie s předmětem jeho zájmu u nás probíhá zpravidla na střední škole a je to setkání zvláštní, často neúplné — ba občas to není setkání vůbec žádné. Je to míjení; filosofie přichází buď moc brzy, nebo moc pozdě, fragmentárně a obestřena dvojím předsudkem, totiž něčeho „vznešenějšího" a zároveň vrcholně „nepraktického". To hlavně; typická zkušenost spočívá někde mezi dějinami, snahou systematizovat (a tím nutně vytrhávat a přesazovat) cizí myšlenky a pocitem, že se ty velké abstraktní pojmy týkají něčeho, co je velmi vzdálené běžnému životu.

Alice Koubová dělá filosofii jinak. Především v jiné než školské tradici. Používá termíny nikoli jako objekty, které je třeba definovat, ale jako slova, která organizují naše bytí ve světě ještě předtím, než si to uvědomíme. A nejen používá, ale ohledává, ptá se po jejich významu, nahlíží dovnitř, odhaluje jejich vnitřní rozpornosti: u slov jako „naděje" nebo „duševní zdraví" to přímo reflektuje. A co je nejspíš nejdůležitější, ukazuje, jak o obsahu slov, o jejich významu implicitně rozhodujeme: Co toto slovo znamená v mojí situaci, pro mne, pro nás? Abychom si hned na začátku uvedli trochu vyhrocený příklad, znamená slovo „svoboda" prostor pro rozvinutí mojí existence, aniž bych byl ponižován, nebo znamená

povinnost ostatních tolerovat mi parkování auta na chodníku?

Alice Koubová sice nikde explicitně nemluví o parkování na chodníku, mluví ale o tom, že význam slov se utváří dvěma pohyby: osobním rozhodováním — zaujímáním postoje, jímž definuji význam — a společenskou dohodou. Jedno bez druhého nefunguje. Tady někde krystalizuje druhý významný rys tohoto filosofování: neochota nechat se vmanipulovat do polarizace. Koubová není militantně aktivistická, ani alibisticky „smířlivě" centristická; spíše hledá, jak nepodlehnout tribalistické logice, aniž by jedinec padl do pasti vypjatého individualismu.

Právě ten podrobuje zdrcující kritice jakožto jev, který se stal obětí vlastní fetišizace v době devadesátkové transformace — a jako takový vykazuje tvrdošíjnou trvanlivost. Imperativ využití svobody jednotlivce k hledání vlastního štěstí a převzetí zodpovědnosti za vlastní život, myšlenka velmi stará a zároveň velmi moderní, zmutoval v našich současných podmínkách — „kapitalismu dohledu", říká Koubová — ve svou vlastní karikaturu. Z hledání štěstí se téměř nepozorovaně stalo hledání úspěchu, výkonu, statků utilitární povahy. Z odpovědnosti za toto hledání se nepozorovaně stala zodpovědnost za všechno dobré i zlé, co se jedinci v životě stalo; nechali jsme si vnutit představu, že jsme se prostě jen málo snažili a jen sklízíme následky toho, že jsme „nekonali, co jsme měli konat". „Trestající kultura", zní další výstižné spojení.

Ústředním pojmem textů sebraných v této knize je *polykrize*. Pojem, který se dá opsat různě: mnohočetná krize, komplexní krize, kumulace krizí různé povahy a příčiny, krize různých systémů, jež od sebe přestávají být oddělitelné. Nejen systémů řekněme, „vnějších"; autorka na jednom místě jmenuje ty „zdravotní, klima-

tické, geopolitické, ekonomické a energetické“, ale tím se věc nevyčerpává. Polykrize není (jen) společenská diagnóza, je to zkušenost člověka, který ztrácí půdu pod nohama. Nelze jí čelit individuálně — a současně jí nelze čelit nijak jinak. (Bez vnitřních rozporů se skutečně nelze obejít.) I proto individuální pozice není něco, co by se mělo umenšovat. Naopak, právě zde se autorčino myšlení převrací do imperativu, a to tam, kde bychom to ve světle výše popsaného gründerského individualismu čekali nejméně.

Klíčem je totiž něco, co by se dalo zkusmo nazvat „situovaným jednáním“. Každý z nás, říká Koubová, má moc. Jako rodič, jako svědek, jako myslitel, jako novinář, jako člověk s kulturním kapitálem. Ano, právě jako člověk působící v oblasti pečujících profesí, kultury, společenských a humanitních věd, ve všech těch „zbytečných oborech“, jak říká nálepka ražená dnes již i oficiální politickou reprezentací, která se hlásí ke slepotě vůči všemu, co není okamžitě zpeněžitelné nebo aspoň aplikovatelné v průmyslu, která vytrvale formuje všeobecné mínění ve specifických podmínkách našeho neoliberálního postkapitalismu. Koubová namítá: ne, i ty, prekarizovaný a vysmívaný, máš nejen právo, ale i povinnost jednat, právě tam, kde jsi.

Myšlenka situovaného jednání sahá hluboko do dějin, minimálně k Martinu Lutherovi: jeho slavná slova „zde stojím a nemohu jinak“ znamenají legitimitu svědomí proti řádu právě v určitém místě etické odpovědnosti. Je tu ovšem jeden podstatný rozdíl: Alice Koubová nefilosofuje v pojmech křesťanského původu. Ba vlastně vůbec nemyslí vertikálně, nýbrž horizontálně. Myslí na člověka, na lidi v plurálu: na vztahy, péči, vzájemnou závislost, zranitelnost, sdílenou odpovědnost. Na spolupráci, polysystémovost, spravedlivé rozložení svobod a z nich

plynoucích rizik. Sama jde příkladem a vstupuje do situací aktivně, jakožto člověk jednající uvnitř omezení, ne jako suverénní sebe-subjekt, ani jako romantický rebel nebo cynická pozorovatelka. Jakožto člověk, který se svým konkrétním tělem vystupuje do světa. Stopuje kulturu vztahů na umělecké škole, performativní hry moci a identity v kulturních institucích, zranitelnost v každodenních situacích. A obraz toho všeho v umění vůbec, protože jak výstižně říká název jednoho z jejích textů, „I naše štěstí je politické".

Svou knihu věnovanou performativní filosofii z roku 2019 nazvala Alice Koubová *Myslet z druhého místa*. Označila tak specifický způsob filosofování, které přichází — právě tak, jak jsme se k tomu přiblížili v předchozím odstavci — až *po* něčem: po jednání, po zkušenosti, po situaci. Myslím ale, že v přítomném souboru textů sestoupila o úroveň níže. Odkud, z jaké pozice mluví texty v polykrizi? Kde, jak jsme situováni v našem situovaném jednání? Dva z nich nabízejí — nejspíš ne zcela záměrně — odpověď. „Život nám nabízí druhé místo," píše se v textu věnovaném komplementaritě dobra a zla. „Nikoli místo triumfální porážky, hanebného ponížení, hříšné místo před Největším Světlem, ani místo centrální a vyvolené, Největším Světlem, spasené. Stojíme až na druhém místě. Už na druhém místě stojíme. Myslíme přesně z druhého místa v kosmologické hře světa."

Pokud to čtu správně, „druhé místo" tu znamená dvě věci. Nejprve něco, co znovu navazuje na dříve zmíněný obecný rys myšlení Alice Koubové: nechuť k „běžným banálním dialektikám", epistemologii binárních opozic. Ulamování hrotů. Koubová ví, že cesta z polykrize nevede skrze vyhrocování protikladů: pojem *resilience*, který nabízí ve svých pozdějších pracích, jí dává smysl právě

jako cesta z dilematu vypjatého individualismu versus totalitního kolektivismu. Odtud plyne i její odpor k módním kulturním válkám, ve kterých oprávněně cítí pachuť klanového myšlení. Také ví, že odpovědí na extrém nemůže být extrém opačný. Reakcí na „teror empatie" nebo „fetiš traumatu" nemá být (třebaže je) machistické zatvrzení nebo ústup do konzervativních pozic, z nichž jsou umenšováni, tabuizováni a vysmíváni ti, kdo jsou slabší a zranitelní, ve jménu toho, že „se to tak vždycky dělalo", postoj, který by se možná dal vystihnout jako „emocionální trumpismus". Že reakcí na všeobecnou mizérii z nesmyslnosti stále rychleji se prohlubující polykrize, v níž každý pokus vyřešit jeden problém zhoršuje nějaký jiný, nemůže být (třebaže je) toxická pozitivita: vyřeš klimatickou změnu, algoritmickou manipulaci, nedostupné bydlení a válku na Ukrajině a hlavně, hlavně u toho nezapomeň být šťastný. Třeba tak — a to autorka do třetice také ví —, že zapomeneme, jak ošemetná jsou hodnoticí znaménka, když „detekujeme deficity a cítíme se jako vítězové nad společností, protože jsme vyzkoumali, v čem zase selhala."

Druhá věc: „druhé místo" znamená, že člověk jednající v situaci nezačíná sám od sebe, z privilegovaného bodu nezávislého subjektu. Začíná tak, že je situací osloven, možná i hejdánkovsky: *volán*. Druhé místo se v jazyce pojí s pátým pádem. Druhý z textů, na který jsem chtěl upozornit: fejeton věnovaný ukrajinskému filosofovi Volodymyru Jermolenkovi svým způsobem jistý extrém nabízí. Extrémní zkušenost života v zemi ve válečném stavu po napadení agresorem může být (a je) mechanismem, kterým je člověk v situaci postaven, zavolán, vyzván — násilně. A právě proto: „Místo, z něhož člověk myslí, je součástí konstituce myšlení.

Když člověk překročí specifický zkušenostní práh, může objevit jinou ontologii.“

Je k tomu potřeba ještě něco? Ovšemže ano: odvaha. Tahle „hra doopravdy“ vyžaduje po jednotlivci takový ústup z privilegované pozice přijmout, a to i s vědomím, že si ji sám nezvolil. S vědomím její nejistoty, relačnosti, a ano — rozporuplnosti. Možná právě proto se mi zdají tak uhrančivě pronikavé texty, v nichž Alice Koubová popisuje svou zkušenost ze setkání s uměním, divadelním představením, výstavou; právě tady jsme do takové situace *vrženi*. Způsob, jakým se autorka dělí o svou estetickou a tělesnou zkušenost se zvukem, obrazem, performancí, ukazuje další rovinu prožitku „z druhého místa“ ve smyslu jeho responzivity: nastává nikoli tam, kde si vybíráme, ale tam, kde odpovídáme. Na oslovení či volání pátým pádem.

A nepohodlné jsou nakonec i samotné texty. Odvážil bych se tvrdit, že Alice Koubová je originální myslitelkou nejen tím, že se nesnaží budovat pevný systém, ale mimo jiné i proto, že filosofii *vrací*. Do institucí, do emocí, do vyčerpání, do každodenního rozhodování. Do vyhladovělých humanitních věd, které musejí obhajovat svou existenci v době, kdy vychází pomalu najevo, že mnohé z dílčích krizí ve skutečnosti nejsou krize institucí, ale významů. Vrací ji tam, kde se kdysi zrodila: do prostoru lidské situace, dialogu, tázání. Tam, kde my lidé čelíme omezením a dilematům. A opět: nečiní tak proto, aby tyto rozpory uklidila; naopak, ochotu v nich setrvat přijímá, pokud chápu správně, jako první předpoklad hledání cesty ven.

V Praze v dubnu a květnu 2026

Negativita pokračování a pozitivita popření

Filosofický postoj je nejčastěji popisován jako postoj zpochybňující navyklá mínění a usazená přesvědčení. Není to aktivita, která by vyvíjela energii na to, že by cokoli, co je již objeveno a co vešlo ve zvyk, stvrzovala. Jiné slovo pro tento rozměr filosofického myšlení je negativita.

Negativita filosofického myšlení je důležitá pro to, aby myšlení zůstávalo myšlením, a stávalo se tím také principem našeho existování. Bytí myšlení se projevuje nikoli tím, jak končí, ale jak pokračuje. Jakmile myšlení podlehne představě, že našlo finální odpověď, separuje pozitivní výpověď od jejího opaku a absolutizuje ji. Tímto oddělením transformuje sebe sama do morálního vidění světa, do zhodnocování a vylučování, jak to precizně představuje Pavel Kouba v knize *Smysl konečnosti*. Ve chvíli, kdy myšlení zdánlivě vše získá, v důležitém smyslu o všechno přijde.

Druhým aspektem filosofického myšlení je jeho rekurzivnost. Předmět, který filosofie zkoumá — myšlení —, je zároveň nástrojem, kterým tento předmět zkoumá. Myšlením dospívá k chápání myšlení zároveň vždy někdo, někdo konkrétní. Ten, kdo myslí, je pak myšlen tím, čím myslí svět. Myslící bytost myslí myšlení, a nemá-li se začít točit v bludném kruhu, musí se rozvíjet právě díky funkční podobě negativity, díky vynalézavému pokračování. Vynalézavost a vynalézání světa je možné,

když pochopíme, že jsme na jedné straně vždy vtěleni do konečného kulturního, dějinného a neuropsychického kontextu, jsme jím omezeni a nemáme svět před sebou v jeho nekonečnosti. Proto je možné v pohybu pokračovat, překračovat konečnost. Na druhé straně je vynalézavost dána tím, že jsme schopni se s konečností spokojit a neaspirovat na nekonečnost. Jak pregnantně říká Vojtěch Kolman v knize *Co je dialektika?* „Nejsme-li mocni myslet v situaci, simulujeme poznávání, stejně jako simuluje spravedlnost ten, kdo ji přenechává věčnosti a nesnaží se ji, byť nedokonale, zjednat už v žitém světě."

Krajní past myšlení, které si zakládá na principu negativity, spočívá v absolutizaci negativity samotné, v její separaci. Zakládá to kulturu nesouhlasu jako největší jistoty, záruky správnosti. V období konjunktury nesouhlasu se člověk nesouhlasem zbavuje podezření z toho, že by snad podlehl totalitě dobra, teroru empatie, kolektivnímu klimatickému alarmismu nebo demagogii rovných lidských práv. Negováním všeho, co na myšlení naléhá, vyzývá ho k pozornosti, pochopení a k odpovědi v rámci současné dějinné situace, se však myšlení nepřihlašuje k negativitě, ale k popření. Vrací se zpátky v čase do nostalgie vlastní historické vzpoury, urputně trvá na identitě profesionálního zlobidla, které mezitím zestárlo, revoltuje proti systému, jenž se rozpadá i bez negativity, osvobozuje se od situace směrem ke snění vlastních dětských snů o osobní významnosti. Akcelerací praxe nesouhlasu se pohyb zastavuje a je nahrazen zmrazením pozic. Implozí a explozí myšlení zároveň. Myšlení negativity však potřebuje pro svůj pohyb něco jiného. Potřebuje nemít strach něčemu situačně přitakat, u něčeho setrvat a věnovat tomu hlubší pozornost, něco rozvíjet, kombinovat, na něčem se situačně shodnout, něco uvidět očima

druhého, o někoho se opřít. Filosofické myšlení mapuje složitou hranici mezi vlastní implozí a explozí myšlení. V nejlepším případě se vyhýbá pozitivitě popření ve prospěch negativity pokračování.

Kterou hranici překročit?

Cenu Vize 97 letos obdržel Miroslav Petříček za „otevírání cest k současnému filosofickému myšlení, za tematizování jeho hranic a vztahů k umění a vědě“. Způsob, jak myšlení otevírat a jak zároveň myslet jeho hranici, je pro filosofii Miroslava Petříčka skutečně zásadní téma. Zajímá-li nás myšlení jako aktivita otevírající svět a otevřená světu, není možné se pohybovat pouze po prostoru, který už myšlením ovládáme, organizujeme a projektujeme do něj pouze sebe samé. Je nutné pracovat i s tím, co naše myšlení přesahuje. Má-li však myšlení myslet „po konci metafyziky“, vzdává se zároveň představy, že zdrojem takového přesahování je pevný a univerzální původní zdroj pravdy, ke kterému se dá s jistými dávkami nepřesnosti přibližovat a nadějeplně navracet. „Myslet jinak“ znamená naopak připustit, že součástí myšlení je vždy jeho vnitřní hranice, která rozrušuje jeho soběstačnost, není myšlením přivlastnitelná, nýbrž působí v něm změny. Metaforicky si ji s Mauricem Merleau-Pontym můžeme představit jako slepou skvrnu v oku, která sama není místem vidění, ale vidění umožňuje. Jacques Derrida mluví zase o okrajích myšlení, které jako by zapadaly za horizont, ale zároveň určují význam myšlenek v centru. Nemáme-li se točit v dualistickém ping-pongu pro a proti, emoce–rozum, duch–tělo, já–svět, oběť–tyran, empatie–odcizení, nicota–smysl, mír–válka, je nutné si všímat

malých vnitřních odchylek, které pomohou myšlení, aby odpovídalo na situaci, nikoli aby ji podřídilo svým kategoriím. Když Petříček mluví o hranici myšlení, myslí na tuto dynamiku otevřených systémů, ve které hranice působí jako rozkladný a zároveň životodárný prvek.

Jak se ale toto překračování hranic myšlení má k faktu, že překračování hranic je v současné době symptomem nové formy biomoci, dominance a konvenčního násilí? Překročit únosnou míru pracovního přetížení, hranice důstojné debaty, snesitelnou míru adaptace, meze demokracie, hranice cizího státu, planetární meze. Bruno Latour, myslitel otevřených systémů par excellence, mluví v této souvislosti o umrtvující bezhraničné expanzi, o závrati, násilí. Upozorňuje na to, že tyto hranice nejsou hranicemi vnitřními, ale hranicemi naší dominance, které posouváme ad absurdum. Možný vývoj otevřeného systému bez kolapsu ohledává Latour pomocí nových nezvyklých slov: přistát na zemi, zorientovat se v situaci, kreslit společnou poziční mapu, utvářet kompozice, převázat vzájemné vazby.

Chceme-li myslet otevřeně, nejde tedy o to, vrátit se pokorně zpět. Jde o to, vrátit se dopředu. Není pravda, že skončilo období experimentu, odvahy, otevřenosti. Možná ale musí vypadat jinak. Potřebujeme najít vnitřní meze našeho současného myšlení a ty překonat. Potřebujeme se dotknout hranic našeho pojetí světa a vnímat, jak na nás působí, co přehlížíme. Ohledávat slepé skvrny našich životních postojů — co zneviditelňujeme, abychom mohli mít jasno? Zachycovat stopy naší potlačené historie — co jsme odmítli vzít v potaz a teď nás to dohnalo? Vnímat okrajové efekty našich sebevědomých gest — kdo se nesmí prosadit, abych se prosadila já? Neopouštět subtilní odchylky uvnitř našich polarizovaných